

tweede hoofdstuk wel een mand vol. Maar onze meningsverschillen hebben betrekking op principiële en omstreden kwesties, die veel te veel 'elaboratie' zouden vergen om in een recensie te worden ondergebracht. Belangrijker acht ik, dat de auteurs zich bekwaam en consciëntieus van hun taak hebben gekweten, en een degelijk en weldoordacht overzicht hebben geboden van talrijke 'achtergrondelijke' en methodologische problemen waarmee de serieuze beoefenaar der psychologie wordt geconfronteerd. De auteurs hebben goed 'vakwerk' geleverd; dat hun 'vak' tevens een strijdperk is, beseffen zij; het vloeit trouwens voort uit de situatie waarin de psychologie heden ten dage verkeert.

Tenslotte: de *nauwkeurigheid*. Er zijn nogal wat onnauwkeurigheden. Een aantal daarvan moet waarschijnlijk aan de corrector worden toegeschreven. In sommige gevallen moet men waarschijnlijk (Van Olst volgend) de schrijvers 'verantwoordelijk' stellen. Ik noem een paar voorbeelden: J.T. van der Geer (onze Leidse collega), idiologie, centre functionelle; ook is het namenregister incompleet. Maar dit zijn eigenlijk kleinigheden, die bij een eventuele tweede druk verholpen kunnen worden.

Samenvattend zou ik als mijn oordeel willen formuleren dat dit eerste deel van het 'Compendium' een degelijk boek is, waarin een over het algemeen goed geslaagde weergave wordt geboden van een reeks fundamentele problemen, en waarin de opvattingen der auteurs meestal op heldere wijze worden uiteengezet. Met grote belangstelling mogen wij de volgende delen tegemoet zien.

Amsterdam

H.C.J. Duijker

Han Bonarius, *Persoonlijke psychologie. Deel I. Inleiding in de theorie en praktijk van constructenpsychologie. Deel II. Ontwikkelingen in de theorie en praktijk van constructenpsychologie*. Van Loghum Slaterus, Deventer, 1980.

In de vijftiger en zestiger jaren beleefde het methodologisch behaviorisme in de Amerikaanse psychologie een hoogtepunt. Zelfs in de differentiële psychologie – waarin de mentalistische traditie van oudsher sterk was geweest – werd die invloed gevoeld. De in die periode geformuleerde trekkentheorieën van Allport en Cattell dragen bijvoorbeeld een duidelijk behavioristische stempel. Een karaktertrek is in die theorieën eigenlijk niet meer dan een geconstateerde regelmatigheid in iemands gedrag.

Neemt men deze context in ogenschouw, dan wordt duidelijk waarom het werk van George Kelly lange tijd aan de aandacht van psychologen onttrokken is gebleven. Kelly had immers nauwelijks belangstelling voor het gedrag van de persoon als karakterisering van diens persoonlijkheid. Volgens hem karakteriseert de persoon zich meer door hoe hij denkt dan door hoe hij handelt; naar het woord van Descartes: 'Ik denk, dus ik ben'. Kelly sloot met deze opvatting in sterke mate aan bij het in de Verenigde Staten weinig populaire Kantiaanse rationalisme. De Amerikaanse psychologiebeoefening is altijd meer georiënteerd geweest op het empiricisme.

Kelly was gefascineerd door de wijzen waarop mensen structuur geven aan hun sociale werkelijkheid. Zijn theorie van persoonlijke constructen beschrijft de mens als een persoon die denkend en ervarend in de wereld staat. De unieke wijze waarop de persoon zijn wereld ervaart, karakteriseert hem als een individu, verschillend van

anderen. Een centrale rol bij het structuur en betekenis geven aan ervaringen speelt volgens Kelly het systeem van constructen dat de mens bezit. Een construct wordt gezien als de abstractie van datgene wat een aantal ervaringen gemeen hebben, *in combinatie met* – en dat is het bijzondere van Kelly's theorie – de abstractie van het contrast van die ervaringen. Met andere woorden: een construct is een begrip en z'n tegendeel. Een voorbeeld van een construct is: GOED - SLECHT. Een construct heeft dus twee polen en de persoon ordent zijn ervaringen door ze onder te brengen bij één van die polen. Constructen zijn persoonlijk. Dat wil zeggen dat verschillende mensen verschillende constructen gebruiken, of, als zij dezelfde constructen gebruiken, de ervaringen die zij opdoen anders construeren. Wat voor de een GOED is, kan voor de ander SLECHT zijn. Hoe de relatie is tussen het constructensysteem dat mensen hanteren en hun handelen laat hij grotendeels in het midden. Voorzover hij in het gedrag van mensen geïnteresseerd is, is dat enkel omdat hij van mening is dat ander gedrag andere ervaringen oplevert, die op hun beurt het constructensysteem veranderen. Zijn 'Fixed-role' therapie is op die overweging gebouwd: Als je je moeder die je altijd gehaat hebt, eens in het huishouden zou helpen, dat zou je merken dat zij niet SLECHT is, maar eigenlijk GOED.

Zoals gezegd, Kelly's monumentale werk: *The psychology of personal constructs*, trok toen het in 1955 verscheen, in eerste instantie nauwelijks de aandacht. In handboeken op het terrein van de persoonlijkheidsleer werd zijn theorie niet, zijdelings of grotendeels onjuist beschreven. Zie bijvoorbeeld Carson (1969) of Kanfer en Philips (1970). Kelly vond dan ook slechts een kleine groep leerlingen, voornamelijk Europese psychologen; waarschijnlijk omdat in Europa wat minder de adem van Skinner in de nek gevoeld werd.

Echter: de cognitieve revolutie in de psychologie heeft ook met betrekking tot Kelly's theorie voor een ommekeer gezorgd. Nu de wijze waarop mensen hun wereld cognitief representeren, in het brandpunt van de belangstelling staat, neemt ook de interesse voor het werk van Kelly toe. Het is daarom goed, dat de Utrechtse hoogleraar persoonlijkheidsleer Han Bonarius het initiatief genomen heeft het werk van Kelly voor een breed publiek toegankelijk te maken, en de ontwikkelingen te schetsen die de theorie heeft doorgemaakt, en waaraan hij ook zelf bijdragen geleverd heeft.

In deel I van zijn boek *Persoonlijke psychologie* geeft Bonarius een uitgebreide beschrijving van de theorie van persoonlijke constructen. Die theorie is ongewoon strak opgebouwd. Zij bestaat uit een fundamenteel postulaat ('De processen van een persoon worden psychologisch gekanaliseerd door de wijze waarop hij gebeurtenissen anticipeert') en elf uit dat postulaat afgeleide stellingen die alle tamelijk abstract geformuleerd zijn. Bonarius beschrijft dit theoretisch bouwwerk heel helder. Daar waar Kelly onduidelijk of hoogdravend is – en dat komt wel eens voor: Kelly preekt zo nu en dan als een dominee uit een stuk van Thornton Wilder; wat bijvoorbeeld te denken van stelling 8: 'De variatie in het constructensysteem van een persoon is beperkt door de permeabiliteit van de constructen, binnen wier bruikbaarheidsbereik de varianten liggen' –, daar weet Bonarius met behulp van enkele goedgekozen voorbeelden of een omzetting in begrijpelijker taal de ideeën van Kelly duidelijk over te brengen.

De theorie komt in Bonarius' beschrijving over als ook na vijfentwintig jaar nog actueel. Hij vertoont opmerkelijke overeenkomsten met aspecten van moderne

cognitieve theorieën. Het is bijvoorbeeld frappant te constateren, hoe groot de overeenkomst is tussen Kelly's gebruik van het begrip 'construct' en het in de cognitieve psychologie populaire 'schema' als representatie van de werkelijkheid. Slechts hier en daar doet de theorie wat gedateerd aan, bijvoorbeeld in de nadruk die er op het begrip 'schuld' gelegd wordt. Sinds de christelijke moraal een wat minder belangrijke rol speelt in het denken en handelen van de mensen, lijken ook schuldgevoelens wat minder 'en vogue' bij psychologen.

Wat ik heel verrassend vond, is dat pas uit Bonarius' boek duidelijk blijkt dat Kelly twee verschillende categorieën van constructen hanteert. Aan de ene kant zijn er de constructen die de ervaringen van de persoon met de buitenwereld kanaliseren — de rolconstructen zijn daarvan een voorbeeld —, aan de andere kant hanteert hij wat ik *metaconstructen* zou willen noemen: constructen die de ervaringen van de persoon met *het eigen constructensysteem* karakteriseren. Bedreiging en angst zijn zulke constructen. Bedreiging wordt door Bonarius bijvoorbeeld beschreven als 'een gewaarworden van een op handen zijnde veelomvattende verandering in de kernconstructies' (p. 65).

In de tweede helft van het eerste deel bespreekt de schrijver enkele toepassingen van de theorie van persoonlijke constructen in de praktijk van de geestelijke gezondheidszorg. Aan de orde komen de Reptest, Repgrid en 'Fixed-role' therapie. De Reptest en de Repgrid zijn in essentie dezelfde diagnostische instrumenten (de wijze van afname verschilt), met behulp waarvan aan de persoon constructen ontlokt worden. De verwerking van de resulterende data levert een beeld op van het constructensysteem van de persoon, dat bijvoorbeeld gebruikt kan worden bij hulpverlening aan die persoon door middel van roltherapie. Tijdens roltherapie speelt de cliënt gedurende enige tijd een door de therapeut voorgeschreven rol, waarbij Kelly's veronderstelling is dat als iemand zich anders gedraagt, zijn omgeving zich ook anders zal gaan gedragen. Dit levert nieuwe ervaringen op, die noodzakelijke veranderingen in het vastgelopen constructensysteem van de cliënt aanbrengen. De door de therapeut voorgeschreven rol is gebaseerd op de resultaten van de Reptest. Kelly zegt — en Bonarius zegt het hem na — dat de constructen die bij de beschrijving van de rol gebruikt worden, loodrecht moeten staan op de constructen van de persoon; met andere woorden: onafhankelijk daarvan moeten zijn. In de praktijk blijkt moeilijk aan dit voorschrift voldaan te kunnen worden, vooral omdat onduidelijk is wannéer twee constructen echt onafhankelijk van elkaar zijn. Daar komt nog bij, dat de in de rolbeschrijving opgenomen constructen voor de cliënt een andere betekenis kunnen hebben dan voor de therapeut. De uitgebreide gevalsbeschrijving die de auteur ter adstructie van de 'Fixed-role' benadering heeft opgenomen, geeft over deze kwestie geen duidelijk uitsluitel.

Deel I besluit met een gedetailleerde beschrijving van de verwerking van Repgriddata. Die verwerking komt neer op een soort clusteranalyse 'met de hand'. Dit laatste hoofdstuk verschaft een schrijnend beeld van het leed dat door psychologen geleden werd toen computers nog niet overvloedig beschikbaar waren.

Deel II bevat een overzicht van de ontwikkelingen sinds 1955 op het terrein van de theorie, de therapie en de Repgridtechniek. Daarbij komen de volgende onderwerpen aan bod: mathematisch-statistische analysemethoden van de Repgrid, alternatieve aanbiedingsvormen van dit instrument, enkele gevalsbeschrijvingen waarbij de gridtechniek wordt toegepast, en theoretische ontwikkelingen met name

met betrekking tot constructie-, organisatie- en dichotomiestelling, drie van de elf stellingen waaruit de theorie is opgebouwd. Het meest naar voren springend is daarbij het feit dat de Repgridtechniek, ook los van de directe context van Kelly's theorie, tot zeer vruchtbaar onderzoek blijkt te leiden; een ondersteuning van de these dat goede instrumentontwikkeling van groot belang kan zijn voor de vooruitgang van een wetenschap.

Het boek besluit met een uitwerking van de door Bonarius ontwikkelde Repgrid-Interactie-Techniek (RIT). Deze techniek zou men kunnen omschrijven als een dubbele Repgrid, die door twee personen bij elkaar wordt afgenomen. Doelstelling van de RIT is om mensen te helpen elkaar duidelijk te maken, hoe ze over anderen, over elkaar en over zichzelf denken. De techniek bevordert volgens de auteur een persoonlijke communicatie tussen de gebruikers.

Conclusie: *Persoonlijke psychologie* is een gedegen en erudiet boek, dat vele ideeën bevat die de lezer tot meedenken aanzetten. Het enige bezwaar dat men tegen het boek kan hebben, is zijn omvang: bijna 400 pagina's in twee banden. Bonarius had zich voorgenomen zowel een inleiding als een overzicht te schrijven. Dat is misschien wel iets te veel van het goede. Een keus voor één van beide, of een wat minder 'complete' benadering van het onderwerp ware te prefereren geweest. Maar misschien betreft het hier een traditie. Kelly's boek kwam in 1955 tenslotte ook in twee dikke banden uit.

Literatuur

Carson, R.C., *Interaction concepts of personality*. Chicago: Aldine Publishing Company, 1969.
Kanfer, F.H., and Phillips, J.S., *Learning foundations of behavior therapy*. New York: John Wiley, 1970.

Maastricht

H.G. Schmidt